

STRUČNI ČLANAK

UDK: 343.575
Primljeno: rujan 2019.

MARIJA MARKUS KLARIĆ*, DUBRAVKO KLARIĆ**

Ovisnost o drogama kao kriminogeni čimbenik

Sažetak

Činjenica zlorabe droge, odstupanja od legalnih i moralnih normi, dovodi do nezakonitog, nerijetko kriminalnog ponašanja.

Promatrajući ovisnost kao potencijalni uzrok kriminalnom ponašanju, prva je karika u kauzalnom lancu ostvarenja raznih oblika delinkvencije. Također treba imati u vidu dva prisutna stanja, počinjenje određenog kaznenog djela pod utjecajem droge, nabavljanje te konzumaciju droge. Kriminogeni čimbenik, koji će odrediti dimenziju samog kriminalnog ponašanja, sadržavat će subjektivnu životnu situaciju ovisnika, njegovu ovisnost kroz loše materijalno stanje, skupoću droge i sve veću potrebu za njom. Taj oblik kriminala može se razumijevati kao stečeni kriminal, jer da nije bilo ovisnosti kao važnog kriminogenog čimbenika, njegovih psihičkih svojstava, ovisnik vrlo vjerojatno ne bi ušao u zonu kriminala, odnosno ne bi se moglo govoriti o formiranju njegove kriminalne osobnosti i delinkventnog ponašanja. Pitanje kaznene odgovornosti, zapravo njegove subjektivne krivnje, kompleksno je. Koliki je značaj ovisnosti kao kriminogenog čimbenika, ovisit će isto tako i od same osobnosti ovisnika. Stvaranjem ovisnosti karakterne crte osobnosti mijenjaju se, zato treba uzeti u obzir kod kriminološke analize i ostale možebitne kriminogene čimbenike, ali i životnu situaciju osobe prije nego što je ušla u zonu zlorabe droga.

Ključne riječi: droga, ovisnost, osobnost, kriminal, kriminogeni čimbenik, kažnjivost.

* Marija Markus Klarić, mag. iur., savjetnica u Vladi RH i Vladinu uredu.

** Dubravko Klarić, magistar kriminalistike, predavač u znanstvenom području društvenih znanosti, znanstveno polje (5.13) Sigurnosne i obrambene znanosti, član Međunarodnog udruženja za suzbijanje droga I.D.E.A. (International Drug Enforcement Association), Povjerenstva za medicinsku uporabu kanabisa Ministarstva zdravstva RH i Povjerenstva za suzbijanje zlorabe droga Zagrebačke županije.

UVOD

Zloupotreba droga kao društveno neprihvatljiv fenomen, moglo bi se reći da ima dugu prošlost, ali kratku povijest. Kao čovjekov negativan pratilac, pojavljuje se u vrlo ranome razdoblju ljudske prošlosti. Konzumacija, ali i proizvodnja droge, neminovno je vodila u zloupotrebu, i uzročno-posljedičnu bolest ovisnosti, ali i kriminal.

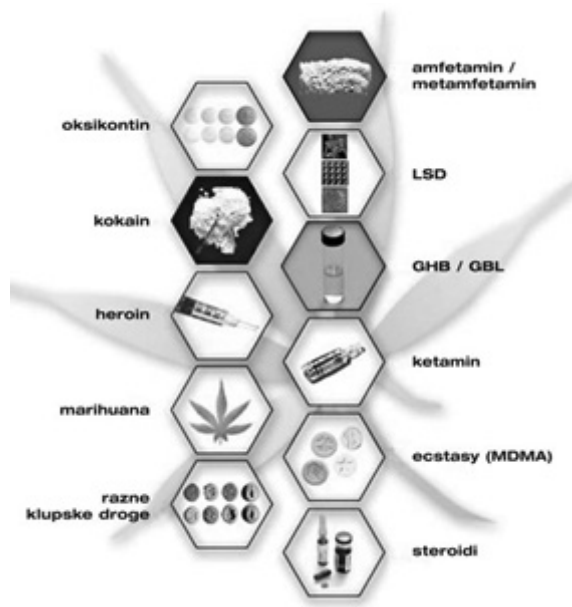
U legalnom, zakonskom tumačenju pojma droga, droga je definirana ovako: „Droga je svaka tvar prirodnoga ili umjetnoga podrijetla, uključivši psihotropne tvari, uvrštene u popis droga i psihotropnih tvari“. (Članak 2. stavak 1. točka 1., Zakona o suzbijanju zloupotrebe droga, NN 80/13.) Vidljivo je kako se kod pojmovnog definiranja podrazumijevaju stvari odnosno supstancije koje mogu utjecati na psihi (iz tog razloga uz naziv dobivaju pridjev psihoaktivne). Tehnološkim napretkom otvorena je mogućnost izdvajanja psihoaktivnih sastojaka iz osnovnih, izvornih prirodnih droga, koji postaju puno jači, ali samim time opasniji i pogibelniji za krajnje korisnike. Naime, počinju se u velikom broju pojavljivati droge, što je i danas prisutan trend, koje su sada u velikom broju sintetskog podrijetla. Takvi kemijski produkti, često puno jače djeluju i utječu na mentalne funkcije i individualno ponašanje, uzrokujući funkcionalne ili patološke promjene središnjeg živčanog sustava. Različitost učinaka, dinamika konzumacije, tip i jačina droge – značajno će imati utjecaja i na vremensko razdoblje stvaranja ovisnosti, a samim time postaje značajan prediktor za ulazak u zonu društveno neprihvatljivog, kašnjevog, odnosno kriminalnog ponašanja konzumenta.

Prateći međunarodnu politiku suzbijanja droga, zakonska određenja i konvencije (EU – pravna stečevina (*acquis communautaire*, preporuke, odluke, UN – konvencije, ugovore i strategije), u Hrvatskoj Zakon o suzbijanju zloupotrebe droga, (NN 107/01., 87/02., 163/03., 141/04., 40/07., 149/09., 84/11., 80/13., 39/19.) u članku 2., uz naprijed navedeni pojam droga, definira sljedeće:

10. **Ovisnost** je stanje neodoljive potrebe (psihičke ili fizičke) za uporabom droge.

11. **Ovisnik** o drogi jest osoba koja se uporabom droge dovela u stanje ovisnosti.

Posljednjih nekoliko godina pojavilo se u praksi dosta sintetskih proizvoda (do 2019. preko 750 – „nove droge, legalice“), koji imaju svoju komercijalnu primjenu (soli za kupanje, mirisi, osvježivači zraka..., čak umjetna gnojiva, medikamenti koji se rabe u veterini i slično), ali se i isto tako pojavljuju kao predmet zloupotrebe. Praktički, kod konzumacije imitiraju učinke konvencionalnih droga. Kao i sve ilegalne droge sastav im je nepoznat (kod medicinskih proizvoda ali i drugih kozmetičkih prisutne su krivotvorine, odnosno različit kemijski sastav od onog koji je naveden u deklaraciji); sve dokle se ne provedu laboratorijske analize, što naravno povećava njihovu opasnost kod konzumacije. Samim time nove psihoaktivne tvari predstavljaju dodatni javnozdravstveni problem, ali su problem i za cjelokupni društveni sustav u borbi protiv zloupotrebe droga. Globalno gledano, zloupotreba droga u svim svojim oblicima potražnje i ponude, kroz suzbijanje a poglavito u prevenciji, nije samo izazov za nacionalnu politiku i strategiju, već ima i značajno mjesto i u Europskoj uniji, i u strategiji UN-a.

Slika 1: Najčešće prisutne droge na ilegalnom tržištu (Klarić, 2017.)

1. OVISNOST I OSOBNOST OVISNIKA

U uvodnome dijelu navedena je zakonska definicija ovisnosti i ovisnika. Međutim, na ovisnost treba gledati puno kompleksnije, s više polazišta. Značajnu ulogu u razvoju ovisnosti, imaju i sama droga, njezin intenzitet, jačina i dinamika trošenja. Razlozi zašto će neka osoba posegnuti za zlouporabom droga vrlo su kompleksni i ima ih dosta. Tako bi se moglo navesti nekoliko razloga kao što su: nesređena obiteljska situacija, radoznalost, nagovor druge osobe, avanturizam i želja za novim iskustvima, bježanje od različitih životnih problema, dokazivanje osobnosti..., općenito gledano – najučestaliji su razlozi znatiželja i nagovor druge osobe iz miljea u kojem se potencijalni konzument kreće. Dojam i iluzija da se drogiranje može držati pod kontrolom, stvara droga sama, jer ovisnost nastaje neprimjetno i često tek mjesecima nakon prve zluporabe droga. Ovdje svakako treba naglasiti kako zluporaba u smislu ilegalne proizvodnje, krijumčarenja i preprodaje, ima kriminalistički gledano, drugu pozadinu, a to je zarada, profit. No, i u ovom kontekstu kao značajan kriminogeni čimbenik može se pojaviti i ovisnost, pogotovo ako se promatra s polazišta sekundarnog kriminala. Rizični su čimbenici oni životni događaji ili osobine koji pridonose razvoju nekog poremećaja ili društveno neprihvatljivog ponašanja (Wilson i Rolleston, 2004). Ponašanje osobe pod utjecajem droge, ili u stanju apstinencijske krize, postaje rizičan kriminogeni čimbenik ne samo za nju, već i za općenitu sigurnost njezina okruženja. Kriminalna motivacija i kriminalne potrebe bit će upravo determinirane zluporabom droge. Osobnost se mijenja, karakterne osobine, stavovi, ponašanje; tako da je okolini teško shvatljiva i prihvatljiva ta promjena osobnosti ovisnika. Pogotovo u bližem socijalnom krugu ovisnika, takve se promjene osobnosti ne mogu (ili ne žele) prihvatiti.

Kod ovisnosti o drogama treba imati u vidu dvije kategorije i to: tjelesnu (metaboličku) ovisnost – prilagodba organizma na drogu koja se očituje izrazitim smetnjama ako se uzimanje droga prekine, i psihičku (psihološku) ovisnost – nesposobnost pojedinca da psihološku napetost i razne frustracijske situacije kontrolira bez uporabe droge. Ovisno o tipu i vrsti droge, nastanak i intenzitet, imaće utjecaj na obje ovisnosti. Ovisnici su svakako nonkonformisti (R. Torre 2004.), ali samo toliko koliko su društveni paraziti. Sav njihov bunt prema društvu zapravo se isključivo svodi na želju da ih se ostavi na miru da dokoličare i drogiraju se na tuđi račun.

Konzumacija droga bez obzira na način na koji će ju konzument uzimati, dovest će do posljedice ovisnosti. Iako je posljednjih godina, prema međunarodnoj klasifikaciji i terminologiji (*EMCDDA*<http://www.emcdda.europa.eu/stats07/PDU/methods>) kao posebna kategorija konzumacije izdvojena intravenozna uporaba, pod nazivom **problematična uporaba**, sigurno je da je svaki način konzumacije problematičan i opasan, a samo terminološko određenje naziva, pitanje je vremena, i aktualnih trendova. Slijedom navedenog, ovisnici su izloženi velikom broju rizika, među kojima će se uza sve druge rizike pojaviti i oni kriminogeni. Prema metodičkim kriminalističkim postavkama takve rizike moglo bi se nazvati klopnama, u koje ulazi ovisnik, i to u: zdravstvenom, pravnom, sociološkom i viktimoškom smislu (D. Klarić 2017).

Pravno gledano, kroz počinjenje kaznenih djela i drugih kažnjivih radnji, pod utjecajem droge ili u cilju nabavke droge odnosno sredstava za kupnju, ovisnici neminovno dolaze u sukob sa zakonom. Postaju nesposobni za rad, obiteljski i socijalno disfunkcionalni. Društveno neprihvaćeni, i često ih se identificira s kriminalcima, dolazi do sociološke deterioracije (pogoršavanja) ličnosti. Zdravstveno propadanje je nezaobilazno, kako tjelesno tako i psihičko. Uz apstinencijske krize, zarazne bolesti (AIDS, hepatitis...), tu su i nasilne smrti predoziranje, ili smrti zbog trajnog narušavanja cjelokupnog metabolizma. Izrazita opasnost koja se pojavljuje vezano uz zdravstvene probleme teratogeni su učinci i fetalne malformacije. Taj problem ukazuje na vrlo veliku potrebu planiranja posebnih zdravstvenih i socijalnih programa za žene ovisnice i djecu žena ovisnica o drogama, jer je sigurno da ta djeca trpe vrlo velike zdravstvene i socijalne posljedice zbog ovisnosti majke (pogotovo ako se u tom kontekstu uzme u obzir i loša cjelokupna demografska slika u Hrvatskoj). U viktimoškom smislu zbog slabljenja osjetila i neodgovarajućih reakcija na opasnosti (distorzija opažanja) lako postaju žrtve, a promijenjena stanja svijesti uzrokuju ugrožavanje sigurnosti javnog prometa. Ovisnici svojim stanjem i ponašanjem izazivaju potencijalne kriminalce, seksualne i druge – da nad njima počine određenu kažnjiva djela, a isto tako ako su agresivni, postaju objekt nasilja.

Kompleksno promatrajući osobnost ovisnika, (D. Klarić, 2017), uza sve probleme koje izaziva droga, kao i one koji su postojali prije, ovisnik nastoji riješiti daljnjim uzimanjem droge. Ovisnik tako nikada ne izlazi iz tog zatvorenog kruga droge, jer ga je droga naučila da na sve životne probleme odgovara drogom.

Takvo devijantno ponašanje ovisnika, ilustrativno rečeno – prema naprijed spomenutom autoru, ide od parazitskog oblika ponašanja i stila života, do kriminala. No, ne treba zaboraviti kako su ovisnici bolesnici (prema kriterijima WHO-a – Svjetske zdravstvene organizacije), ali treba imati u vidu da su i počinitelji kažnjivih radnji. Uza sve ostale probleme koji će se pojaviti kod zlouporabe droge, bit će i onaj problem koji će ga povezati s različitim oblicima kriminalnih aktivnosti.

2. ZAKONSKO REGULIRANJE ZLOUPORABE

U uvodnom dijelu bilo je riječi o zakonskom aspektu zlouporabe droga. Ako se pogleda u prošlost same zlouporabe, potrošnje i ponude, relativno kasno je shvaćeno kako razne oblike manipulacije drogama, zbog velike dimenzije rasprostranjenosti ali i društvene opasnosti, treba staviti pod zakonsku kontrolu. Tako prvi pisani dokument kojim se pod kontrolu stavlja proizvodnja odnosno uzgoj i distribucija biljki koje sadrže drogu, datira iz 1778. godine, iz Indije. Koncem 19. stoljeća više država među kojima su bile Kina i SAD donose propis o zabrani uvoza opijuma. Dvadeseto stoljeće donijelo je sve intenzivnije zakonsko reagiranje na zlouporabu droga ne samo na međunarodnoj sceni kroz konvencije, protokole i sporazume, već i u nacionalnim zakonodavstvima u većini država svijeta. Značajne zakonske promjene, koje su i danas ostale kao temelj za niz zakonodavnih okvira, pojavljuju se pogotovo nakon Drugog svjetskog rata.

Potrebu učinkovitije zakonske regulacije zlouporabe, prepoznala je međunarodna zajednica, pod okriljem Ujedinjenih naroda. Tako je 20. ožujka 1961. godine donesena Jedinствена konvencija o opojnim drogama (tzv. Njujorška konvencija). Dijalektičnost same zlouporabe uvjetovala je potrebu dopunjavanja spomenute Konvencije, pa je u svezi s tim, već 25. ožujka 1972. godine u Ženevi donesen Protokol o izmjenama i dopunama Jedinствene konvencije o opojnim drogama iz 1961. godine. Nadalje, iz istih razloga, u Beču je 21. veljače 1971. godine donesena Konvencija o psihotropnim supstancijama (tzv. Bečka konvencija), kojom su supstancije, zbog sve masovnije zlouporabe s izrazito štetnim posljedicama, stavljene pod međunarodni nadzor. Nadalje, važan korak UN-a u zakonskom kontekstu bilo je donošenje Konvencije Ujedinjenih naroda protiv nezakonitog prometa drogama i psihotropnim supstancijama, u Beču 20. prosinca 1988. godine. Tom se Konvencijom pod međunarodni nadzor stavljaju i supstancije koje se rabe u proizvodnji droga i psihotropnih supstancija.

Donesenim konvencijama uvedena je jedinstvena međunarodna kontrola tzv. kontroliranih supstancija, kao i sveobuhvatna, učinkovita i operativna metodika postupanja u suzbijanju i otkrivanju nezakonite proizvodnje, potražnje i prometa droga, čime su ujedno postavljeni temelji djelotvornije međunarodne suradnje u ovome području (Šuperina, 1979). Svakako treba naglasiti da su spomenute Konvencije i danas aktualan temelj za donošenje i usklađivanje globalne i nacionalne strategije, kao i zakona, kao preporuke i obveze država potpisnica, među kojima je i Hrvatska. ¹Ulaskom Hrvatske u EU usklađen je u tom smislu zakonodavni okvir.

Dva osnovna strateška dokumenta kojima je regulirana politika suzbijanja zlouporabe droga jesu Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u RH (2012. do 2017.) (u vrijeme pisanja ovog materijala nije donesena nova nacionalna strategija), i nastavno na nju, Akcijski plan suzbijanja zlouporabe droga. Nacionalna strategija obuhvaća ulogu odnosno zadaće cjelokupnog društva i institucija u suzbijanju zlouporabe droga, smanjenje ponude i potražnje. Sukladno s razmatranjima u ovome članku, važno je spomenuti kako između ostalog Nacionalna strategija (4.2.2.) govori o kaznenoj politici i zakonodavstvu.

Pozitivno hrvatsko kazneno i prekršajno zakonodavstvo na području suzbijanja zlou-

¹ Direktiva (EU) 2017/2103 Europskog parlamenta i Vijeća od 15. studenoga 2017. u izmjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/757/PUP kako bi se nove psihoaktivne tvari obuhvatile definicijom “droge”.

porabe droga temelji se na nekoliko zakonskih propisa:

Zakon o suzbijanju zlouporabe droga, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18. na snazi od 4. 1. 2019., Kazneni zakon, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., na snazi od 4. 1. 2019., Zakon o kaznenom postupku, NN 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17. na snazi od 27. 7. 2017., Zakon o sudovima za mladež, NN 84/11., 143/12., 148/13., 56/15. na snazi od 30. 5. 2015., Prekršajni zakon, NN 107/07., 39/13., 157/13., 110/15., 70/17., 118/18. na snazi od 1. 1. 2019., Zakon o sigurnosti prometa na cestama, NN 67/08., 48/10., 74/11., 80/13., 158/13., 92/14., 64/15., 108/17., na snazi od 16. 11. 2017.

Analizirajući ponudu i potražnju kao dva osnovna elementa, treba naglasiti kako učinkovita kaznena politika, uz ostale aktivnosti (posebni ciljevi), ima značajan utjecaj na smanjenje ponude droga, ali također i utjecaj na prevenciju zlouporabe droga. U tom smislu važan je cilj spriječiti da povremeno konzumiranje droga preraste u ovisnost. Uz strože kažnjavanje organizatora mreže preprodavatelja droga i proširenje asortimana radnji počinjenja zlouporabe droga, od ključne je važnosti i uključivanje u sustav tretmana počinitelja kaznenih djela vezanih uz droge koji su ujedno i ovisnici, jer tretman predstavlja najbolju alternativu za prekidanje eksperimentiranja s drogama i recidivizam – u kazneni sustav. Stoga u provedbi zakona i uputa u sklopu pravosudnog sustava i policije te kod usklađivanja zakonodavstva treba uzeti u obzir potrebu rane intervencije, mogućnost primjene alternativnih sankcija, instituta probacije i upućivanja ovisnika u tretman u zdravstveni sustav, sustav socijalne skrbi ili druge programe za ovisnike kao učinkovite mjere sa stajališta rane intervencije, liječenja ovisnika i prevencije recidiva.

Razvoj kaznene politike i zakonodavstva treba temeljiti na preporukama i odlukama tijela Europske unije te ih kontinuirano usklađivati s pravnom stečevinom Europske unije. Pristupanjem EU-u, Hrvatska je postala i članicom EMCDDA-a (Europskog centra za praćenje droga i ovisnosti o drogama, iako je i prije ulaska Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade RH, imao konstantnu suradnju s tom organizacijom) tako da je uz preporuke i smjernice, trebala zakonski popratiti i odluke koje se odnose na međunarodnu scenu. Također, stalnom suradnjom sa UN-om, UNODC-om (Ured za droge i kriminal UN-a) i INCB-om (Odborom za kontrolu droga), ostvaruju se međunarodni ciljevi u borbi protiv zlouporabe droga, što je i navedeno u samoj Nacionalnoj strategiji.

3. MEĐUNARODNI I NACIONALNI TREND OVI ZLOUPORABE

Zlouporaba droga kao društveno neprihvatljiv i u velikoj mjeri sigurnosni problem, kako u prošlosti, sadašnjosti, a sa sigurnošću se može reći i u dogleđnoj budućnosti, to će i ostati. Povezanost zlouporabe droga s kriminalnim aktivnostima nepobitna je činjenica, bez obzira na to o kojem se segmentu zlouporabe radilo. Ilegalna proizvodnja danas je mjerljiva u stotinama milijardi američkih dolara godišnje. Tako prema prosudbama, UN² (UNODC, World Drug Report) spominje iznos od 700 milijardi dolara godišnje koji mimo svake legalne kontrole odlazi u sustav narkokriminala.

Takav financijski učinak od zlouporabe droga (koji podrazumijeva proizvodnju,

² United Nations Office on Drugs and Crime NODC, World Drug Report 2017.

krijumčarenje i preprodaju), iako nema egzaktnih pokazatelja, spominje se u kontekstu trendova profita od 8 % od cjelokupne svjetske legalne trgovine. Isto tako taj iznos „prljavog“ novca, međunarodni stručnjaci različitih strukovnih profila, prosuđuju u postotku od oko 4 % od cjelokupnog svjetskog bruto dohotka. Doda li se ovdje smrtnost od zlouporabe (predoziranje i druge nasilne smrti povezane s konzumacijom) – prema istom spomenutom izvoru – godišnje u svijetu umire između 180.000 do preko 230.000 ljudi (Europa – preko 17.000). Navedeni broj je velik, no ako se gledaju podaci potrošnje droga na svjetskoj razini, to i nije začuđujuće. Tako je u 2015. godini procijenjena potrošnja (prema rečenim izvorima) bila između 3,6 i 6,9 % od cjelokupne svjetske populacije u starosnoj dobi od 15 do 64 godine. Brojčano iskazano to bi bilo između 167 do 315 milijuna. Prema istim procjenama svaka dvadeseta osoba trošila je neku vrstu droge, ako se uzme procjena od 246 milijuna. Trend porasta u odnosu na prethodnu godinu spominje se u broju od 3 milijuna, što UNODC uzima kao relativno stabilan trend.

Nažalost i Hrvatska je dio rečene “crne statistike“. Egzaktnih pokazatelja u odnosu na broj potrošača nema, pa su stručne prosudbe da svakodnevno između 30.000 do 40.000 ljudi u starosnoj dobi od 15 do 64 godine ilegalno manipulira drogama, u smislu potražnje (potrošnje – prema registru liječenih ovisnika koji vodi HZJZ preko 40 godina registrirano je preko 37.000 osoba, s tim da se godišnje liječi između 7000 i 10.000 ovisnika) i ponude (ilegalna proizvodnja, krijumčarenje i preprodaja). Smrtnost u svezi sa zlouporabom droga na godišnjoj razini u Hrvatskoj, posljednjih godina kreće se između 100 do 200 osoba (podaci koje prati HZJZ). Štete koje društvu počini zlouporaba droga u financijskom smislu, iako nema točnih podataka temeljenih na dosadašnjim istraživanjima, prema prosudbama stručnjaka koji se bave tom problematikom; taj broj realno se kreće između milijarde i pol do dvije milijarde kuna. Prema podacima MUP-a RH, godišnje se prijavi preko 13.000 zakonski kažnjivih djela vezanih za zlouporabu droga (kaznenih djela 2018. godine 2589; – 1094 počinitelja, i prekršaja 11.220 i to prema Zakonu o suzbijanju zlouporabe droga, Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira, Zakonu o sigurnosti prometa).

Ako se ima u vidu i tamna brojka (na jedno otkriveno djelo dolazi najmanje još jedno koje nikada neće biti otkriveno, razjašnjeno, procesuirano i presuđeno), onda je taj broj znatno veći. Važno je ovdje naglasiti i podatak kako su u 2018. godini prema podacima ³MUP-a prijavljena 33 kaznena djela vezana uz zlouporabu droga počinjena u sastavu zločinačke organizacije, dok su u 2017. prijavljena dva kaznena djela, što bi u postotku gledano bio porast za 1550 %). Ukupne zapljene droge prema podacima MUP-a RH, u 2018. godini bile su 4,8 tona (najviše marihuane, kokaina, *ecstasyja*).

³ MUP RH - Statistički pregled temeljnih pokazatelja i rezultata rada u 2018. godini.

Tablica 1: Struktura kaznenih djela zlouporabe droga (Izvor: Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2018., MUP RH)

Kaznena djela	Prijavljena			Razriješena			2018. % od ukupno prijavljenih
	Broj djela		+ - %	Broj djela		+ - %	
	2017.	2018.		2017.	2018.		
Neovlaštena proizvodnja i promet droga	2.093	1.880	-10,2	2.088	1.878	-10,1	82,7
Omogućavanje trošenja droga	491	388	-21,0	491	388	-21,0	17,1
Neovlašt. proizvod. i promet stvari zabranjenih u sportu	5	6	+20,0	5	6	+20,0	0,3
UKUPNO	2.589	2.274	-12,2	2.584	2.272	-12,1	100,0

Tablica 2: Zapljena najčešćih droga (Izvor podataka: Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2018. MUP RH)

Vrsta droga	Količina zaplijenjene droge		
	2017.	2018.	+ - %
Heroin (g)	26.859,99	5.588,37	-79,2
Hašiš (g)	8.600,17	50.338,23	+485,3
Marihuana (g)	2.855.858,94	4.752.886,13	+66,4
Kokain (g)	483.855,40	109.636,20	-77,3
Amfetamini (g)	38.227,61	34.222,44	-10,5
Metadoni (tb.)	1.011,00	498,00	-50,7
Ecstasy (g)	13.039,04	13.093,29	+0,4
LSD (doza)	977,00	369,00	-62,2

Neprijavljivanje kaznenih djela i dalje je značajan čimbenik u njihovu suzbijanju. Određeni stavovi u društvu u svezi s prepoznavanjem ali ne i reagiranjem na društveno neprihvatljivo ponašanje, imaju loš utjecaj na cjelokupnu situaciju i u preventivnom i represivnom smislu. Moralna osuda, uz razmišljanje kako će problem „netko već riješiti“, nedovoljno je za proaktivno reagiranje. Ovdje treba imati u vidu da će pojedino društveno neprihvatljivo ponašanje koje još nije u području kaznene zakonske odgovornosti, u budućnosti to vrlo vjerojatno postati. Kad se dogodi delikt, koji se mogao naslutiti s obzirom na objektivne okolnosti i informacije, uvijek se otvara pitanje je li se mogao spriječiti. Primjerice širi socijalni krug, susjedstvo, poznanici – znali su za ovisnost jednog višegodišnjeg amfetaminskog ovisnika, ali i njegovo agresivno ponašanje. Nakon što je počinio ubojstvo, njihove priče kako je „trebalo nešto poduzeti“, bile su nažalost zakašnjele, za žrtvu i počinitelja.

To nije samo slučaj kada se radi o kriminalu vezanom uz droge, već i uz druge oblike, a naročito one koji se vežu uz transnacionalni organizirani kriminal, gdje su droge uz terorizam, oružje, trgovinu ljudima..., značajan njegov oblik. Operativno gledano, prema odnosima među ovisničkom populacijom, svakodnevno se uz samu konzumaciju događaju i razni

drugi oblici kažnjivih radnji i kaznenih djela; od same kupoprodaje, omogućavanja trošenja, pa sve do širokog spektra imovinskih delikata (ekonomski kriminalitet vezan uz sekundarni kriminalitet droga).

Problem ovisnika počinitelja kaznenih djela koji su u zatvorskom sustavu, traži u rješavanju liječenjem i resocijalizacijom, stalnu analizu i modificiranje učinkovitih programa. Recidiv je nezaobilazna pojava, kao i kriminalna edukacija među zatvorskom populacijom. Događa se da ovisnici iako nisu imali neko kriminalno znanje i vještine, to nauče u kontaktima s ostalim zatvorenici koji nisu ovisnici, a raspoložu s takvim kriminalnim vještinama u počinjenju poglavito imovinskih, ali i drugih delikata.

Statistički promatrano, 2017. u zatvorskom sustavu boravilo je ukupno 1.344 (2016.: 1349) zatvorenika ovisnika o drogama (svi formalnopravni statusi), što čini 11,86 % (2016.: 12,07 %) ukupne zatvoreničke populacije. U toj se godini udio zatvorenika ovisnika u ukupnoj zatvoreničkoj populaciji smanjio za 0,2 % (godišnje izvješće Uprave za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa RH). Ovdje treba naglasiti kako u navedenom broju nisu iskazani zatvorenici koji su osuđeni zbog počinjenja kaznenih djela u svezi sa zlouporabom droga, a nisu ovisnici (članci 190., 191. i 191.a, KZ-a – primarni, tercijarni – sistemski kriminalitet).

4. KRIMINALITET VEZAN UZ ZLOUPORABU DROGA

Analizom stanja kriminaliteta koji se veže uz zlouporabu droga vidljivo je kako se u tom kontekstu kao kriminogeni čimbenik kod počinjenja ne pojavljuje samo ovisnost, već i motivacija u smislu ostvarivanja imovinske koristi, kroz krijumčarenje i organiziranu preprodaju. Ovdje se također pojavljuju ovisnici – iako su praktički zadnja karika u lancu krijumčarenja i preprodaje – bez kojih bi bila narušena cijela struktura zlouporabe, jer jednostavno rečeno, ako nema potražnje ni ponuda neće imati svoj cilj na ilegalnom tržištu droga.

Dijalektičnost same zlouporabe droga te određeni novi trendovi, uvjetovali su i drugačije pristupe, prepoznavanje, pojmovno definiranje i analizu fenomena zlouporabe droga.

Tako se u kontekstu sekundarnog kriminala vezanog uz droge pojavljuje podjela na 4 vrste kriminaliteta (Goldstein, 1985; Stevens, 2007; European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction - EMCDDA, 2007). **Psihofarmakološki** kriminalitet koji obuhvaća kaznena djela počinjena pod utjecajem psihoaktivne tvari, kao rezultat njezine akutne ili kronične uporabe. **Ekonomski** kriminalitet obuhvaća kaznena djela počinjena kako bi se stekao novac (ili droga) potreban za nastavak uporabe droge. **Sistemski** kriminalitet uključuje kaznena djela počinjena unutar tržišta droga, kao dio poslova ponude, distribucije i uporabe. Kao četvrta vrsta navode se **prekršaji iz Zakona o drogama** koji podrazumijevaju kaznena djela počinjena kao kršenje zakonodavstva vezanog uz droge.

Analizirajući pojedine pristupe i razmatranja, nije stručno i znanstveno utemeljeno donositi zaključke o tome kako su **pojedini pristupi i definiranja zastarjeli**. Naime, u trendovima zlouporabe, (što je potvrdila i praksa), realno bi trebalo govoriti o više i manje aktualnim, prisutnim trendovima – kako s polazišta potrošnje tako i ponude droga, odnosno kriminalu koji se veže uz rečeno. Neke situacije koje se vežu uz zlouporabu droga i uzročno-posljedičnu ovisnost, njihovu nepromjenjivost, moglo bi se usporediti s Euklidovim teoremima u geometriji. Primjerice, nazivi droga, oblici i načini krijumčarenja, žargon, (narkokriminal,

narkoscena, i slično), u praksi se često ponavljaju, ili su prisutni zavisno od lokacija, pa tako rečeno – uvijek ostaje otvoreno za stručno i znanstveno razmatranje. Današnji anglotrendovi u tom kontekstu imaju značajnu ulogu, (*drug related crime*); tako bi se možebitno upravo u smislu prijevoda mogao prihvatiti izraz kriminalitet zlouporabe droga, ili samo **kriminalitet droga**. Pitanje je kompleksno pa ga tako i treba prihvaćati i razumijevati, te uporabljivati. Nažalost zlouporaba droga u Hrvatskoj ima svoj kontinuitet i dugogodišnju „tradiciju“ (rane sedamdesete godine prošloga stoljeća), ali isto tako ima i dugogodišnju „tradiciju“ suzbijanja. U konačnici – ako analiziramo samo manji segment, pojavnost zlouporabe opijata na području Hrvatske, upravo heroin (*brown sugar* – smeđi jugozapadno azijski iz „zlatnog polumjeseca droge“) datira od 1978. godine („balkanska ruta“), i aktualan je još danas kako na europskom tako i na ilegalnom tržištu u Hrvatskoj.

S polazišta **kriminalističkog pristupa** kriminalitetu koji se veže uz zlouporabu droga, postoji više podjela. Tako prema **metodičkom** pristupu u smislu kriminalne morfologije, kao i području **kriminalističke fenomenologije** (kriminografije) na taj oblik kriminala, mogla bi se kao najprihvatljivija uzeti podjela prema strukturi počinitelja, samom djelu, obilježju. Prema takvim pretpostavkama (Modly, Šuperina, Korajlić 2008.) kriminal koji se veže uz zlouporabu droga dijeli se na tri oblika i to:

- PRIMARNI kriminal gdje su izrazito prisutne aktivnosti proizvodnje, prodaje, kupnje, općenito gledano distribucije, što je inkriminirano Zakonima (Kazneni zakon, Zakon o suzbijanju zlouporabe droga);
- SEKUNDARNI kriminal koji se odnosi na kaznena djela počinjena pod utjecajem droge, u apstinencijskoj krizi, u cilju nabavljanja droge, kao i sredstava za kupnju droge;
- TERCIJARNI kriminal u kojem se kao počinitelji pojavljuju pojedinci, skupine i organizacije, i to poglavito kroz organiziranu proizvodnju, krijumčarenje i ilegalnu trgovinu. Danas je taj oblik s obveznim elementima organiziranosti, prisutan kao važan dio međunarodnog organiziranog kriminala, gdje se uz droge pojavljuje oružje, terorizam, trgovina ljudima i dijelovima ljudskog tijela, međunarodna prostitucija, pranje novca.

Ako se dublje i kompleksnije proanalizira spomenuta podjela, može se zaključiti kako bi u principu najstariji oblik bio upravo sekundarni kriminalitet (psihofarmakološki model). Kako je u uvodnome dijelu spomenuto, čovjek je od pradavnih vremena posezao iz nekog razloga za drogom, a pritom mu se promijenilo psiho-tjelesno ponašanje, koje je uzročno-posljedično vodilo prema ovisnosti sa svim ostalim pratećim negativnim učincima. (Primjerice: rimski car i stoički filozof Marko Aurelije 121. – 180. god. umro je kao ovisnik od opijuma, u Widoboni, današnjem Beču. Njegova ovisnost rezultirala je za okolinu neobjašnjivim odlukama i postupcima, ali i agresijom. (D. Klarić 2007.) Niz drugih slučajeva u bližoj i daljnjoj prošlosti mogu poduprijeti rečeno. Logičan slijed konzumacije bio je nabavljanje, pa s tim u svezi može se promatrati proizvodnja, krijumčarenje i prodaja, ali isto tako i pribavljanje sredstava i načina plaćanja. Širenje i rast same zlouporabe u navedenom smislu rezultiralo je potrebom zakonskog reguliranja i kontrole. Bilo kako se prepoznaju i definiraju sami oblici kriminaliteta, oni će u biti imati svoj značaj za razumijevanje i analizu u preventivnom ali i represivnom djelovanju.

Sva rečena tri oblika ne treba promatrati separativno jer se oni isprepliću, odnosno kao počinitelji mogu se pojaviti razni profili osoba iz kriminalnih sredina. Također treba imati u

vidu i kategoriju kaznenog djela, koje nužno ne mora biti vezano uz jedan oblik zlouporabe, nezakonitog prometa (odnosno to nije u počecima kriminalističkog razjašnjavanja vidljivo, već u kasnijem stadiju izvida – kriminalističkog istraživanja). Primjerice kod krijumčarenja ali i preprodaje „manjih“ količina droge, pojavljuju se „amateri“, mahom mlađe osobe potrošači i ovisnici, koji krijumčare ili preprodaju spomenute količine i tipove droga, opskrbljuju sebe i skupljaju sredstva za financiranje daljnje nabave i osobne potrošnje. Nije isključeno da su i oni dio složenog krijumčarskog lanca zlouporabe droga kao teklići („mazge“), za račun nekog „starijeg“, profesionalca, povratnika ili „jačeg“ organizatora preprodaje. Danas prisutni globalni trendovi u zlouporabi, tehnološka postignuća i komunikacija, otvorili i su i neke nove oblike ponude i kupnje droga, primjerice **internetska prodaja** (*dark net*). Neki od takvih „novih“ oblika ilegalne manipulacije, kao javni oblik nisu toliko (zasad) prisutni u Hrvatskoj, što ne znači da ih treba zanemariti, jer zlouporaba nije više fenomen kojim su ugrožena samo neka područja ili svjetske lokacije. Također sve aspekte zlouporabe treba analizirati i pratiti kroz dulje vremensko razdoblje. Ovo je važno ne samo kad se radi o razumijevanju same zlouporabe, već poglavito u kontekstu organiziranog kriminala, gdje akteri imaju svoj „razvojni put“, u kriminalnom ponašanju i organizacijskoj strukturi.

5. OSOBNOST OVISNIKA I KRIMINAL

Nezakonita manipulacija ilegalnom supstancijom neminovno vodi konzumenta do zone kaznjivosti, radilo se tu o prekršajima ili kaznenom djelu. Sigurno je da će se uz zakonsku osudu pojaviti i moralna osuda ovisničkog ponašanja (u prethodnom dijelu spomenute sociološke klopke). Već samim posjedovanjem količine droge za osobnu uporabu (količine droge ne moraju biti relevantne, već okolnosti iz kojih neće proizlaziti namjera daljnje preprodaje), ulazi pod zakonsku odgovornost. Životni stil, devijantno ponašanje ovisnika počinje od parazitskog oblika ponašanja (prosjačenje, prostitucija, seksualno orijentirani parazitizam kod muškaraca), i neminovno će voditi prema kriminalu, u početku najviše kroz počinjenje imovinskih delikata, pa sve do najtežih djela protiv života i tijela.

Značenje ovisnosti kao kriminogenog čimbenika vidljivo je i iz činjenice da je samo jedna petina ispitivanih ovisnika s kriminalnom karijerom kaznena djela počinila i prije početka uzimanja droga. Polazeći od rečenog moglo bi se govoriti o kategoriji stečenog kriminala, jer da nije bilo droge, ne bi bilo ni kriminala. Istraživanje provedeno u San Franciscu na 43.000 liječenih ovisnika potvrdilo je vezu između uporabe droga i kriminala. Više od 80 % ispitanika bilo je bar jedanput u zatvoru, a 66 % ih je bilo dvaput ili češće (Jukić, 2018). Ako se ima u vidu tamna brojka, može se pretpostaviti da je broj ovisnika počinitelja i kaznenih djela barem duplo veći.

Ovisnost kao kriminogeni čimbenik ima posebnu dimenziju kod osoba koje su imale kriminalnu prošlost, prije nego što su postale ovisne. Kriminalistička je praksa pokazala kako u takvim slučajevima, poglavito kod počinjenja imovinskih delikata (opijatski ovisnici), njihov kriminalni profesionalizam, omogućuje im lakše počinjenje kaznenog djela (provalnici). Njihovo kriminalno ponašanje može se razlikovati po svojoj prirodi i kriminalnoj motivaciji, što će biti vidljivo kod samog načina počinjenja. Također je sve prisutnija agresivnost (vezano uz stimulativne tipove droga – kokain, amfetamini – poglavito ako je ona bila prije, negoli je postala potrošač droge, izražena u karakteru osobe), kod počinjenja kaznenih djela

s izrazitim obilježjima nasilničkog kriminaliteta (prema kriminalističkoj praksi u Hrvatskoj, posljednjih godina gotovo u svakoj trećoj zapljeni droge, zapljenjeni se neko vatreno oružje ili drugo oruđe prikladno za napad i ozljeđivanje).

Razvoj ovisnosti kod svakog potrošača, s obzirom na sredstvo može biti individualan, ali je izvjestan. S tim u svezi i kriminogeni aspekti u osobnosti ovisnika imat će svoj razvojni put. Od „probnog uzimanja, vikend-potrošnje ili eksperimentiranja“, do ovisnosti nije dugo razdoblje (terminološki i sadržajno ne bi trebalo prihvaćati „probno, eksperimentalno, rekreativno“ ili slično uzimanje, sve je to zlouporaba). U počecima posezanja za drogom počinje se sve više pojavljivati sklonost lažima, zlouporaba se nastoji prikriti (ili umanjivati njezina opasnost), i još nema ozbiljnijeg kriminalnog ponašanja. Sve dalje počinju se pojavljivati sklonosti prema počinjenju ponajprije imovinskih delikata, krađe, prijevare, prostitucija, prodaja osobnih ili ukradenih stvari (iako prostitucija kao oblik stjecanja sredstva za kupnju droge nije prema analizi slučajeva kriminalističke prakse u Hrvatskoj, značajno zastupljena, drogu treba uzeti u obzir kao sredstvo prilikom nekih oblika seksualnog iskorištavanja, ali i s tim u svezi „rekreativne“ uporabe, orgije, *partyje* – razne kombinacije GHB-a, *ecstasyja*... s legalnim stimulativnim sredstvima, primjerice sildenafilom). S pojavom ovisnosti (psihičke i tjelesne), te jako izraženom zaokupljenosti drogom, mijenjaju se karakterne osobine ovisnika i životni stavovi. (Kod komunikacije s ovisnikom ne treba zaboraviti da su karakterne osobine ličnosti izmijenjene. Ako smo osobu poznavali otprije dok nije bila ovisnik, moramo znati da to više nije ta osoba već netko drugi. Domišljatost i kreativnost u lažima kod ovisnika o drogama, veće su u odnosu na druge osobe iz bilo koje druge kriminalne sredine). Uz neminovne krađe, teške kvalificirane oblike tih delikata, pojavljuju se i ubojstva, odnosno kaznena djela protiv života i tijela. Promatrajući širu međunarodnu scenu koja se odnosi na nabavljanje sredstava za kupnju droge; i na činjenicu da će u „bogatim društvima“ obitelj koja ima financijske prihode od više tisuća eura, duže moći financirati potrebe jednog svojeg člana koji je ovisnik – a samim će time i odgoditi njegov ulazak u zonu sekundarnog kriminala.

Sve je prisutnije nasilje, gotovo u svim oblicima. Stimulativni tipovi droga (kokain, amfetamini), često mogu dovesti i do bezrazložne agresije. Takva agresivnost rezultat je same potrošnje, odnosno učinka stimulansa (kokain, *speed*, *ecstasy*, nova psihoaktivna sredstva...). Naravno da apstinencijska kriza može biti također generatorom nasilja (obračuni unutar same ovisničke populacije, ali i agresija prema osobama koje su pozicijom svojeg posla suočene sa zlouporabom – policija, zdravstveno, farmaceutsko i medicinsko osoblje, ali i bliži obiteljski krug). Ilustracije radi, navodimo samo pojedine primjere od velikog broja slučajeva iz zagrebačke kriminalističke prakse:

- S. D. 34. god., marljiv i stručan obrtnik nakon što je postao opijatski ovisnik, u svega godinu dana, izgubio je svu imovinu i razorio obitelj, da bi nakon počinjenja niza imovinskih delikata završio u zatvoru. Prilikom uhićenja pružio aktivan otpor.
- T. K. 26. strojarski tehničar iz Zagreba, prije uzimanja droge bio je miran i povučen, neagresivan. Uzimanje droge i ovisnost, promijenilo je njegovu osobnost, u agresivnog nasilnika prvo prema njegovom obiteljskom krugu, zatim u ovisničkim krugovima, a na kraju njegova agresivnost završila je ubojstvom vezanim uz kupoprodaju droge, i dugotrajnim zatvorom. Prilikom uhićenja nožem pokušao napasti policijskog inspektora.
- V. Ž. 31. god., s područja Zagrebačke županije, s početkom ovisnosti o drogama napustio posao u tvrtki gdje je radio kao tehničar. Prema informacijama od kolega

iz radne sredine, uzoran i povučen, komunikativan. S drogom je došla promjena u psiho-tjelesnom ponašanju. Sve prijašnje karakteristike njegove osobnosti nestale su. Krađe stvari iz doma i na poslu, postale su njegova svakodnevnica. Konačni epilog njegove životne priče kao ovisnika o opijatima, ali i prisutne politoksikomanije, bilo je ubojstvo vlastite majke. Kao i u prethodnom opisanom slučaju i ovdje je kod uhićenja došlo do napada na policajca metalnom šipkom.

- B. G. 29. god., opijatski ovisnik iz Zagreba, prilikom uhićenja ugrizao je za ruku policijskog službenika, a znao je da boluje od AIDS-a. Srećom policajac se nije zarazio.

Upravo kad je nepredvidiva, bezrazložna i u neočekivanom opsegu prisutna agresija, značajan je sigurnosno negativan rizični čimbenik. Takvo nasilničko ponašanje, poglavito je opasno kad je neočekivano a ne proizlazi iz neke konfliktna situacije, bez povoda i vidljivog znaka prijeteeće opasnosti (spremnosti za tjelesni napad i ozljeđivanje), već je uvjetovano promijenjenom osobnosti i svijesti, izazvano učincima droge. Nije netočno i preudicirano ponoviti da ovisnike treba promatrati kao bolesnike, ali isto tako treba imati u vidu da mogu biti počinitelji i najtežih kaznenih djela.

Također treba navesti, današnje globalne trendove međunarodnog terorizma. Gotovo u 80 % počinjenja terorističkih akata u posljednjih nekoliko godina na širem području Europe, počinitelji su bili potrošači droga. Isto tako teroristi donedavno aktualne tzv. Islamske države istočnog Levanta, većinom su konzumirali (ali i postali ovisni), o *captagonu*. *Captagon*, stimulativni tip droge, koji je svojevremeno imao medicinsku primjenu u šezdesetim godinama prošlog stoljeća, ali je isto tako zbog svojih negativnih učinaka i zabranjen, islamski teroristi na području Sirije svakodnevno su trošili, te je među njima veliki broj ovisnika (suzbijanje osjećaja gladi, agresivnost, nespavanje, smanjen osjećaj boli).

Zbog ratnog stanja, velikih razaranja i općenito tragičnih situacija, za tom drogom posegnuli su iz „očaja“ i stanovnici tih područja, od kojih je velik broj emigrirao prema Europi. Vrijeme će pokazati koliko je taj relativno novi tip stimulativne droge, stvorio ovisnika, pa je realno očekivati utjecaj i porast kriminala vezanog za zlouporabu droga u svim oblicima, i to ne samo u državama koje su im krajnje odredište, već i puno šire u regiji (što je domaća i međunarodna kriminalistička praksa već i potvrdila).

Prema UNODC-u⁴, Sirija je već godinama tranzit za drogu koja dolazi iz Europe, Turske i Libanona i ide u zemlje Zaljeva. Posljednjih godina ilegalna proizvodnja pojavila se u Bugarskoj, Češkoj, Mađarskoj, Poljskoj i Rumunjskoj. Dio krijumčarskih ruta i pravaca (cirkularnih, zaobilaznih), podrazumijeva dotok upravo sintetičkih droga iz tih područja, a na ilegalna europska tržišta, kojih je dio i ilegalno tržište droge, kao i potrošačka populacija u Hrvatskoj.

Tako gledajući općenitu globalnu sigurnosnu situaciju, treba predvidjeti rečeno kao važan sigurnosno rizični čimbenik za sigurnost, i u Hrvatskoj. Zato kod analize i planiranja sigurnosnih strategija, mjera i aktivnosti, to treba uzeti u obzir. Pravovremenost i proaktivni pristup važni su čimbenici, jer sigurnosno stanje, dinamika i promjene na domaćem i međunarodnom planu, praktički se godišnje mijenjaju.

Kako kod počinjenja samih kaznenih djela zlouporabe, tako i kod počinjenja drugih

⁴ UNODC – 62nd Session 14.-15. 3. 2019., Terrorism prevention.

kaznenih djela, ovisnici razmišljaju uz **kriminalni optimizam**. Prema njihovoj kriminalnoj prosudbi, u nadi su da neće biti otkriveni i uhićeni. Logično je da nekima to i uspije, ali na sreću manjem broju. Upravo to odvest će ih dublje u počinjenja sve težih kaznenih djela. Ne treba zaboraviti prisutnost droga u prometu. Vožnja pod utjecajem droga predstavlja prometni prekršaj. Ovdje se ne može govoriti o kaznenoj odgovornosti. No, kad se dogodi prometna nesreća, i pokaže se prisutnost droga u organizmu, situacija se mijenja (veliki sigurnosni rizik predstavlja upravo upravljanje vozilom pod utjecajem stimulativnih i halucinogenih tipova droga – kokaina, amfetamina, produkata kanabisa, općenito širokog spektra sintetičkih droga...). Osoba koja je skrivila nesreću, sada će biti u kategoriji počinitelja kaznenog djela, pogotovo ako se radilo o nesreći s teškim posljedicama. Bez obzira na to što bismo samog počinitelja mogli tretirati kao slučajnog delinkventa, on je odgovoran i tretira ga se kao počinitelja. Posljedica takvog počinjenja u kazneno pravnom smislu rezultirat će i zatvorskom kaznom.

Uza sve probleme koje ovisnicima stvori droga, tu su i zarazne bolesti (AIDS, hepatitis C...). Prenošenje zaraznih bolesti problem je koji prati zlouporabu, pogotovo kad se radi o i "rizičnoj uporabi" (intravenoznoj). Predoziranje nerijetko sa smrtnom posljedicom, realnost je svakog ovisnika o drogama (isto tako fatalne posljedice mogu nastupiti već kod prvog uzimanja droge). Sastav i jačina droge evidentno je za konzumenta nepoznata, što je nepobitna i uvijek prisutna činjenica u konzumaciji droga. Često puta smrt predoziranjem može biti s namjerom, samoubojstvo. Ovisnici, pogotovo oni opijatskog tipa (heroina), u smislu suicidalnog ponašanja, odlučuju se skratiti svoj mukotrpan tragični život, namjernim uzimanjem prekomjerne doze droge (u ovisničkom žargonu taj čin zovu „zlatni šut“).

6. ZAKONSKA ODGOVORNOST

Odgovornost i krivnja za počinjenje kaznenog djela prema kazneno pravnom načelu promatra se kroz više elemenata. Da bi se nekoga moglo proglasiti krivim i kazniti, mora se uzeti u obzir nekoliko važnih elemenata. Sukladno s razmatranjima ovoga članka mogu se izdvojiti sljedeći elementi: ubrojivost, namjera i nehaj, svijest o protupravnosti i nepostojanje ispričavajućih razloga. Promatra li se primjerice ovisnika kao počinitelja krađe, ovisnost se može uzeti kao unutarnja psihička veza koja će ga povezivati sa samim djelom. No, u stanje omamljenosti i ovisnosti doveo se on sam, samo skrivljeno, a time i u uzročno-posljedičnu potrebu za opetovanim uzimanjem droge, za koje mora pribaviti materijalna sredstva, odnosno drogu (napadi na legalne izvore droge – ljekarne, domove zdravlja, bolnice, skladišta lijekova).

Apstinencijska kriza često je generator kriminalnom ponašanju. Sve su učestaliji teški delikti u prometu, gdje je onaj koji je uzeo drogu ili je u apstinencijskoj krizi, trebao biti svjestan svojih smanjenih psiho-tjelesnih sposobnosti, i nema ispričavajuće okolnosti za njega. Uzme li se u obzir duševno stanje ovisnika kao privremeno prolazno stanje poremećenosti psihičkih funkcija svijesti i volje, izazvano uzimanjem droge, moguće je ocijeniti to stanje kao prisutnu psihičku smetnju odnosno neubrojivost. Smanjeno ubrojiva osoba je ubrojiva, premda su njene intelektualne i voljne mogućnosti zbog poremećenog psihološkog stanja takve da joj je njezine otežano ponašanje sukladno s društvenim i pravnim pravilima. Smanjena ubrojivost ne zahtijeva, kao što to traži neubrojivost, da počinitelj nije mogao uopće

shvatiti značenje svojega djela. Njemu je samo otežana spoznaja o djelu. Naravno da za takvo stanje ima važnost vrijeme počinjenja djela (*in tempore criminis*). Razlika kod postojanja (ne)ubrojivosti, kad se utvrđuje u odnosu na konkretno kazneno djelo (T. K. 26. god. iz Zagreba, opijatski ovisnik, koji je u ranijim izlaganjima spomenut, bio je u izrazitoj apstinencijskoj krizi. Prilikom kupnje heroina od drugog ovisnika, nije postignut dogovor oko cijene. Za T. K. bilo je dovoljno da vidi heroin kod prodavatelja te mu je nakon kraće svađe, zadao smrtonosni ubod nožem. Sudski vještak dao je mišljenje kako je u vrijeme počinjenja, bio smanjeno ubrojiv).

Vidljivo je kako ubrojivost nije jedina, ali jest svakako značajna sastavnica u kontekstu krivnje za počinjeno kazneno djelo. Ovisnici kao počinitelji, kao svoju obranu nerijetko pokušavaju navesti neubrojivost, zato se upravo taj element krivnje, nameće kao posebno značajan u sudskom postupku. Naravno da se uzimaju u obzir i ostali sastojci krivnje, ali neubrojivost se rijetko pojavljuje kao stanje ovisnika u slučajevima počinjenja kaznenog djela, a prema mišljenjima sudskih vještaka.

Da bi netko bio odgovoran kao počinitelj kaznenog djela, treba imati sposobnost raščuivanja, odnosno spoznaje činjeničnog i pravnog značenja vlastitog djela, u sposobnosti donošenja adekvatne odluke kao i mogućnosti da se prema tome i postupi. Jednostavno rečeno, treba biti ubrojiv. U praksi se često razne ovisnosti znaju izjednačavati. Iako sve one imaju zajedničkih komponenti, imaju i važnih razlika. Ovisnost o drogama uzima sve specifičnosti ima i one koje su važne kod procjene ubrojivosti. Različitost djelovanja pojedinih tipova droga na konzumenta, imaće utjecaja i na njegova možebitna počinjenja kaznenih djela. Kazneni zakon (NN 125/11., 144/12., 56/15., 101/17., 118/18. na snazi od 4. siječnja 2019.), regulira u člancima 23., 24., 25. i 26. oblike krivnje odnosno ubrojivosti u svezi s počinjenjem kaznenog djela.

Članak 23. Krivnja - Kriv je za kazneno djelo počinitelj koji je u vrijeme kaznenog djela bio ubrojiv, koji je postupao s namjerom ili iz nehaja, koji je bio svjestan ili je bio dužan i mogao biti svjestan da je njegovo djelo zabranjeno, a ne postoji ni jedan ispričavajući razlog.

Procjena same ubrojivosti, kad se radi o ovisnicima kao počiniteljima kaznenih djela, vrlo je značajna u samim elementima njegove krivnje (isto tako i kod počinjenja kaznenog djela drugih počinitelja koji nisu ovisnici). Mišljenje sudskog vještaka ima odlučujuću ulogu. Sama procjena ubrojivosti uz ostalo temeljit će se i na specifičnosti kaznenog djela (sekundarni kriminal). Ovdje se otvara pitanje kriminogenog ponašanja ovisnika kad je bio pod utjecajem droge, i kakvo je kazneno djelo mogao počinuti zato što nije pod utjecajem droge (apstinencijska kriza). Pojavom stimulativnih poglavito sintetičkih droga pojavljuje se i sve više kaznenih djela s izrazitim obilježjima nasilja. Treba znati da s obzirom na učinke pojedinih tipova droga (kokain, amfetamini, GHB...), već kod prvog uzimanja, dok se još ne može govoriti o ovisnosti, osoba može upasti u takvo stanje psihičke poremećenosti koje će dovesti do kriminogenog ponašanja. Nisu samo navedeni elementi relevantni za mišljenje sudskog psihijatrijskog vještaka. Tu je uz ostalo (postojanje nekih drugih duševnih smetnji koje nisu uvjetovane trošenjem droga), relevantan i stupanj ovisnosti, a sve će to utjecati na to je li ovisnik u vrijeme počinjenja bio ubrojiv, neubrojiv ili smanjeno ubrojiv. Također će o tome ovisiti i izricanje mjera liječenja od ovisnosti (sigurnosna mjera, ustanova zatvorenog ili otvorenog tipa).

Kaznena djela ovisnika, vezana uz sekundarni kriminal, poglavito u apstinencijskoj krizi (nabavljanje droge i sredstava za kupnju) prema dosadašnjim praktičnim iskustvima

kriminalističke i sudske prakse, mogu biti počinjena u stanju bitno smanjene ubrojivosti a rijetko u stanju potpune neubrojivosti. No, u slučajevima počinjenja poglavito imovinskih delikata od strane ovisnika, ne može se govoriti o promjeni osobnosti pod utjecajem droga, a samim time on je ubrojiv i kazneno odgovoran.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ovisnost o drogama, ako se promatra kao kriminogeni čimbenik, ima važnu ulogu kod počinjenja kaznenih djela. Počinjenje kaznenog djela, odnosno neke druge kažnjive radnje bit će primarno uvjetovane potrošnjom droga. Razni oblici kriminala koji se veže uz zlouporabu droga, u svojoj se pojavnosti isprepliću, ne mogu se separativno promatrati, i na nacionalnoj i na međunarodnoj sceni. Polazeći od postavki kriminalističke fenomenologije, ovisnici kao rizična populacija, ili slikovito rečeno zadnja karika u složenom lancu zlouporabe droga, neminovno će se pojaviti u zoni sekundarnog kriminala. Poglavito njihova osobna struktura, kriminalna motivacija, kao ovisnika, nije postojala prije ulaska u ovisnost. Konzumacijom droge uzročno-posljedično pojavila se ovisnost, tako da će kao kriminogeni čimbenik određivati i kriminalnu morfologiju kaznenih djela koja će počinuti. Imovinski delikti nedvojbeno su najprisutniji oblik kriminalnog djelovanja ovisnika. Kako bi financirao svoju ovisnost, počinut će kazneno djelo. Zbog ovisnosti, dolazi do društveno neprihvatljivog ponašanja. S razvojem stupnja ovisnosti, rast će i kriminalna motivacija, odnosno dimenzija kriminalnih aktivnosti. Pitanje ovisnikove odgovornosti u vrijeme počinjenja kaznenog djela, ovisit će o dosta čimbenika, uključujući morfologiju djela kao i stupanj ovisnosti, ubrojivost, namjeru i nehaj, svijest o protupravnosti, kao i nepostojanje ispričavajućih razloga. Liječenje ovisnika, njegovu resocijalizaciju – teško se može provesti očekujući njegov dragovoljni pristanak, već najčešće kao obvezno liječenje, po sudskoj odluci. Upravo će zatvorski sustav u takvim slučajevima imati važnu ulogu. Nažalost, često uza sav dobro osmišljeni program i aktivnosti, strategije, ovisnici se ponovno vraćaju u zonu potrošnje droge i kriminal. Kritički pristupi i edukacija svih struktura državnog sustava, utemeljeni na stručnoj, znanstvenoj, pravovremenoj analizi cjelokupnog stanja zlouporabe droga sa svim elementima, imat će značajnu ulogu za uspješnu politiku i praksu suzbijanja i prevencije. Na tragu takvih razmatranja, međunarodna suradnja nije samo jedno načelo u nizu kriminalističko-taktičkih načela, već je to danas važan način suzbijanja kriminala. Ipak treba naglasiti kako pojedine modele i pristupe ne bi trebalo izravno prenositi na domaću scenu, već ih analizirati, modificirati i prilagoditi, u skladu sa zakonskim, kulturološkim, bihevioralnim i sociološkim nacionalnim karakteristikama.

LITERATURA I OSTALE ZNAČAJNE REFERENCE

Prilikom izrade i pisanja ovoga stručnog članka, osim niže navedene literature, korištena su saznanja, analize, informacije i operativna iskustva iz dugogodišnje kriminalističke prakse suautora članka, kako na domaćoj tako i međunarodnoj sceni u metodičkom području suzbijanja zlouporabe droga.

1. Bortner, M. A.: *Delinquency and Justice*, School of Justice Studies, Arizona State University, 1988.

2. Davison, C. G. i Neale, J. M.: Psihologija abnormalnog ponašanja i doživljavanja, prijevod i hrvatska obrada, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1999.
3. DEA: Drug information – International Threat Assessments, Washington D. C., 2018.
4. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction: European Drug Report, Trends and Developments, Lisabon, 2018.
5. West, R.: EMCDDA INSIGHTS – Models of addiction, Lisabon, 2013.
6. Jukić, V.: Psihijatrijske teme za nepsihijatre, Medicinska naklada, Zagreb, 2018., (149).
7. Geber, J., Bulat, M., Lacković, Z.: Medicinska farmakologija, drugo izdanje, Medicinska naklada, 1999.
8. Klarić, D.: Droga (NE)rješiv problem, Dvotočka, Zagreb, 2007.
9. Klarić, D.: Droga, ovisnosti i nasilje, ZDS, 2017., (65, 87, 92).
10. Kušević, V.: Zloupotreba droga, RSUP RH, Zagreb, 1990.
11. Modly, D.: Kriminalitet ovisnika, Priručnik za stručno obrazovanje radnika unutrašnjih poslova, broj 4/88., RSUP SRH, Zagreb, 1988.
12. Modly, D, Šuperina, M., Korajlić, N.: Rječnik kriminalistike, Strukovna udruga kriminalista, Zagreb, 2008. (841).
13. Singer, M.: Kriminologija, Globus, Zagreb, 1994.
14. Šuperina, Z.: Rajski putevi pakla, Rijeka 1979., (14, 15).
15. Torre, R.: DROGE – Dugo putovanje kroz noć, Promotor zdravlja, Zagreb, 2004. (42).
16. Vodinielić, V., Aleksić, Ž.: Kriminalistika, Informator, Zagreb, 1990.
17. Ured za suzbijanje zlouporabe droga: Godišnje izvješće o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga 2018. godine.
18. Godišnje izvješće o drogama, UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime): World Drug Report (2018.), Vienna.
19. Europsko izvješće o drogama – trendovi i razvoj, EMCDDA, 2019.
20. NACIONALNA STRATEGIJA SUZBIJANJA ZLOUPORABE DROGA u RH (2012.-2017.).
21. MUP RH - Statistički pregled temeljnih pokazatelja i rezultata rada u 2018. godini.
22. IZVJEŠĆE O PROJEKTU „ISTRAŽIVANJE TRŽIŠTA DROGA U REPUBLICI HRVATSKOJ – ULOGA SEKUNDARNOG KRIMINALITETA“, Zagreb, 2016., Jandrić, Doležal i drugi).

ZAKONI

1. Kazneni zakon, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18.
2. Zakon o suzbijanju zlouporabe droga, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18,
3. Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, NN 5/90., 30/90., 47/90., 29/94.
4. Prekršajni zakon, NN 107/07., 39/13., 157/13., 110/15., 70/17., 118/18.
5. Zakon o sigurnosti prometa na cestama, NN 67/08., 48/10., 74/11., 80/13., 158/13., 92/14., 64/15., 108/17.
6. Zakon o kaznenom postupku, NN 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17.

7. Zakon o sudovima za mladež, NN 84/11., 143/12., 148/13., 56/15.
8. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, NN 76/14.

OSTALI RELEVANTNI IZVORI

- EMCDDA: Methods and definitions, Lisabon, 2007.
- EMCDDA: Drugs and crime - a complex relationship, Lisabon, 2007.
- EMCDDA: Drugs in focus, - 2nd issue, Lisabon, 2007., Briefing of the EMCDDA.

D. Klarić – međunarodna izlaganja i izvješća:

- Croatia drugs report, 52nd session of the United Nations' Commission on Narcotic Drugs high level segment - Austrija, Beč, ožujak 2010.
- CO-OPERATION IN THE FIELD OF DRUGS, prezentacija na međunarodnoj konferenciji u Beogradu, ožujak 2009.
- Croatian System on Combating Drugs Abuse, prezentacija na međunarodnom sastanku sa I.A.D.A., Izrael. Tel Aviv, studeni 2010.
- Preparation for Membership of Croatia in the EMCDDA: State of Progress, izlaganje u EMCDDA, Lisabon, Portugal, rujan 2009.
- Pododbor za pravosuđe i unutarnje poslove – suzbijanje zlouporabe droga, smanjenje potražnje i ponude, (Zagreb, 9. ožujka 2012.) – Drug prevention, demand and supply reduction – Subcommittee on Justice and Home Affairs.

Summary

Marija Markus Klarić, Dubravko Klarić

Drug Addiction as Criminogenic Factor

Drug abuse as a form of deviation from legal and moral norm usually leads to illegal, criminal behaviour. Drug addiction presents just one piece of a puzzle which might lead to a realisation of various criminal acts. Two modalities have to be taken into consideration, on the one hand, perpetration of different criminal offences under the influence of drugs and on the other hand, an acquisition and drug consummation. A criminogenic factor which shall determine a dimension of criminal behaviour comprises of addict's subjective circumstances such as his addiction such as poor material condition, the high price of drugs and increasing desire for the same. This type of criminal can be considered as an acquired criminal, since if the addiction did not occur, the addict would most likely not be engaged in the criminal behaviour since his criminal personality might not be formed in that manner. An issue of an addict's criminal liability, his subjective guilt, is layered and complex. The meaning of addiction as a criminogenic factor will also depend on the personality of an addict himself. Since drug addiction undeniably alters personal traits, a criminalistic analysis should take into account also other potential criminogenic factors, such as the life situation of a person prior to the drug abuse.

Keywords: drug, addiction, personality, crime, criminogenic factor, culpability.